

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Центр професійної та післядипломної освіти
Кафедра управління імені Олега Балацького

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри

Ігор РЕКУНЕНКО

підпис) (Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

_____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
освітньо-професійної програми «Державна служба»
на тему «Розвиток місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи
децентралізації (на прикладі СМР)»

Здобувача групи Дс.мз-21с

Резнік Олег Миколайович

(ініціали, прізвище)

(підпис)

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Олег РЄЗНІК

(підпис)

(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

Керівник ст. викладач, к.е.н., доцент Тетяна БОНДАР

(посада, науковий ступінь)

(імя та ПРІЗВИЩЕ)

_____ (підпис)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 Центр професійної та післядипломної освіти
 Кафедра управління імені Олега Балацького

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Ігор РЕКУНЕНКО

(підпис)

(Ім'я та ПРИЗВИЩЕ)

20____р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

на здобуття освітнього рівня магістр

зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», освітньо-професійної програми «Державна служба»

Здобувача групи Дс.мз-21 Рєзнїка Олега Мїколаїовїча

(прїзвище, їм'я, по батьковї студента)

1. Тема роботи «Розвиток місцевого самоврядування в умовах реалїзацїї реформи децентралїзацїї (на прикладї СМР)».
2. Термін подання студентом закінченої роботи «06» грудня 2023 року.
3. Мета квалїфікацїїної роботи полягає в дослідженнї аспектів та шляхів розвитку місцевого самоврядування в умовах реалїзацїї реформи децентралїзацїї (на прикладї СМР).
4. Об'єкт дослідження є процес розвитку місцевого самоврядування.
5. Предмет дослідження є відносини у системї державного регулювання місцевого самоврядування.
6. Квалїфікацїїна робота виконується на матерїалах – статистичної звітностї, перїодичних видань, монографїй, електронних ресурсів.
7. Орієнтовний план квалїфікацїїної магістерської роботи, термини подання роздїлів керївниковї та змїст завдань для виконання поставленої мети.

№ пор.	Назва роздїлу	Термін подання
I	Теоретичнї засади місцевого самоврядування	24.11.2023
II	Розвиток місцевого самоврядування в умовах реалїзацїї реформи децентралїзацїї	28.11.2023
III	Розвиток місцевого самоврядування в умовах реалїзацїї реформи децентралїзацїї на прикладї Сумської мїської ради (СМР)	06.12.2023

Змїст завдань для виконання поставленої мети квалїфікацїїної роботи:

У роздїлі 1 студент повинен визначити понятїйний апарат місцевого самоврядування, дослідити забезпечення місцевого самоврядування в умовах децентралїзацїї.

У роздїлі 2 студент повинен сформуванї складовї розвитку місцевого самоврядування, дослідити методичне забезпечення місцевого самоврядування в умовах реалїзацїї реформи децентралїзацїї.

У розділі 3 студент повинен дослідити особливості місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації, проаналізувати перспективи розвитку місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації.

8. Консультації щодо виконання роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1			
2			
3			

Керівник кваліфікаційної роботи
старший викладач, к.е.н., доц. Тетяна БОНДАР

(посада, науковий ступінь, вчене звання, ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

Завдання до виконання одержав Олег РЄЗНИК

(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

(підпис)

АНОТАЦІЯ

Обсяг кваліфікаційної роботи 41 сторінка, кількість ілюстрацій 4, використаних джерел 27. Актуалізація тематики полягає в необхідності розвитку місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації з метою підвищення якості місцевого самоврядування та оптимізації бюджетних коштів, які спрямовуються в громаду.

Головною метою дослідження є розвиток місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації (на прикладі СМР). Завдання. Дане дослідження містить такі завдання: дослідити понятійний апарат місцевого самоврядування; визначити забезпечення місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації; сформувати складові місцевого самоврядування; проаналізувати методичне забезпечення місцевого самоврядування; дослідити особливості розвитку місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації; проаналізувати перспективи розвитку місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації. *Методи.* До використаних методів дослідження належать: системний метод – при розвитку теоретичних положень дослідження; структурного аналізу – при аналізі системи місцевого самоврядування; абстрактний, узагальнення – при формуванні загальних висновків дослідження.

Результати. Досліджено понятійний апарат місцевого самоврядування; визначено забезпечення місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації; сформовано складові місцевого самоврядування; проаналізовано методичне забезпечення місцевого самоврядування; досліджено особливості розвитку місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації; проаналізовано перспективи розвитку місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації. *Ключові слова:* місцеве самоврядування, держава, децентралізація, забезпечення, управління.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	7
1.1 Понятійний апарат місцевого самоврядування	7
1.2 Забезпечення місцевого самоврядування в умовах децентралізації	9
РОЗДІЛ 2 РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	
2.1 Складові розвитку місцевого самоврядування	15
2.2 Методичне забезпечення місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації	19
РОЗДІЛ 3 РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ СУМСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ (СМР)	
3.1 Особливості місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації	24
3.2 Перспективи розвитку місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації	33
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42

ВСТУП

Актуалізація теми. Актуалізація тематики полягає в необхідності розвитку місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації з метою підвищення якості місцевого самоврядування та оптимізації бюджетних коштів, які спрямовуються в громаду.

Об'єкт дослідження – процес розвитку місцевого самоврядування.

Предмет дослідження – відносини у системі державного регулювання місцевого самоврядування.

Головною метою дослідження є дослідження аспектів та шляхів розвитку місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації (на прикладі СМР).

Завдання. Дане дослідження містить такі завдання: дослідити понятійний апарат місцевого самоврядування; визначити забезпечення місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації; сформулювати складові місцевого самоврядування; проаналізувати методичне забезпечення місцевого самоврядування; дослідити особливості розвитку місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації; проаналізувати перспективи розвитку місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації.

Наукова новизна отриманих результатів – розвиток місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації, яке полягає в підвищенні якості місцевого самоврядування та оптимізації бюджетних коштів, які спрямовуються в громаду.

Структура та обсяг роботи. Обсяг кваліфікаційної роботи – 41 сторінка, кількість ілюстрацій – 4, використаних джерел – 27.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1 Понятійний апарат місцевого самоврядування

Значення місцевого самоврядування як основи демократії не підлягає сумніву. Однак вчені сперечаються щодо декількох ключових питань, що стосуються природи цієї форми управління.

По-перше, спір йде про те, чи представляє собою самоврядування державну владу чи є окремими повноваженнями територіальних громад. Ця дискусія визначає співвідношення між центральним урядом та місцевими адміністративними органами.

По-друге, продовжується обговорення щодо основного суб'єкта місцевого самоврядування, що визначає, хто має першочергове право брати участь у місцевому управлінні та як це право визначається та розподіляється.

По-третє, порушується питання про походження права місцевих мешканців на самоврядування – чи це право, що надається державою, чи є воно природним для територіальних колективів.

Останнє питання, як зазначають автори, має велике значення, не лише визначаючи місце та роль спільноти в системі місцевого самоврядування, але й уточнюючи сутність самоврядування як публічної влади.

Наукові роздуми щодо місцевого самоврядування почалися у західноєвропейських країнах під час новітньої епохи з метою виправдання цього нового інституту. Їхня мета полягала у відповіді на питання про його місце в структурі держави та ролі в політичному, економічному, соціальному та культурному житті. Проте уявлення суспільства про цей інститут сформувалися значно раніше. Як відзначив О. Курочкін, місцеве самоврядування є проявом основної власності територіальних колективів та об'єктивним результатом соціальної еволюції [1].

Самоврядування на місцях діє як важлива складова демократії. Його історія йде ще від стародавніх часів.

Варто звернути увагу на внутрішній досвід договірних угод у суспільствах, зокрема Запорозька Січ, яка приймала лідерські ролі та сформувала Гетьманат як керівний орган співтовариства. Цей історичний факт ілюструє практичне застосування принципів, висвітлених Я. Альтузіусом. Однак деякі вітчизняні дослідники тлумачать цей закон через призму народницько-міфологічних переказів, називаючи його «першою українською конституцією» [2, с. 2; 8, с. 32; 3; 4; 5]. У наукових працях автори розглядають ці документи як ключові: «Конституція Пилипа Орлика або Пакти та Конституції прав і вольностей Війська Запорізького [6]».

Місцеве самоврядування – важлива частина демократії, що виникає зі старовинних практик спільнот, що разом вирішували загальні питання. Його походження можна відслідкувати до Стародавнього Риму приблизно 45 р. до н.е. із створенням «Муніципального Закону», що запровадив єдину систему місцевого управління на засадах самоуправління. Українська історія засвідчує важливість Запорізької Січі, яка створила Гетьманат як керівний орган об'єднання. Деякі вчені розглядають це як «першу українську конституцію», хоча думки серед дослідників різняться [2, с. 2; 8, с. 32; 3; 4; 5].

На сьогоднішній день не існує єдиної наукової згоди щодо розуміння місцевого самоврядування. Це пов'язано з тим, що саме самоврядування розвивається відповідно до законів розвитку суспільства в цілому. Кожен історичний тип демократії відповідає конкретним історичним моделям самоврядування і пов'язаний з різними поглядами на місцеве самоврядування як явище. Суть питання полягає у визначенні, чи відрізняється громада від державної влади, бути незалежною публічно-правовою корпорацією або бути частиною державного апарату, що здійснює функції держави [7].

Це розмежування призвело до утворення двох концепцій місцевого самоврядування у політичних і правових дослідженнях: «комунальне» та «державне» [8, с. 24, 7]. Соціалістична парадигма ґрунтувалася на ідеї надання мешканцям певної громади права самостійно вирішувати місцеві культурні та економічні питання в межах чинного законодавства та під державним наглядом. У Європі протягом тривалого часу самоврядування розглядалося не як частина загальної парадигми, спроможної трансформувати всі аспекти державного

управління, а як принцип, за яким окремі економічні та суспільні функції були звільнені від державного контролю.

Місцеве самоврядування в Україні – це право територіальної громади, мешканців села або добровільного об'єднання у сільську громаду, яка включає жителів кількох сіл, селища та міста, самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України [9]. Місцеве самоврядування є формою публічної влади, яка здійснюється конкретними суб'єктами – територіальними колективами та утвореними органами, має особливий акцент на місцеві питання та базується на використанні конкретного типу публічної власності – комунальної (муніципальної) [10].

Місцеве самоврядування – це коли села, селища і міста можуть самостійно управляти своїми справами. Вони можуть робити це безпосередньо або через свої власні ради та виконавчі органи. Також існують районні та обласні ради, які допомагають вирішувати загальні питання для кількох громад одночасно [11].

1.2 Забезпечення місцевого самоврядування в умовах децентралізації

Як специфічна форма виявлення належної влади народу, місцеве самоврядування має наступні особливості:

1) Включає особливого суб'єкта – територіальну громаду, яка складається з мешканців села або добровільного об'єднання у сільську громаду, що охоплює жителів декількох сіл, міста або селища. Територіальна громада реалізує місцеве самоврядування безпосередньо та через органи місцевого самоврядування.

2) Воно займає особливе місце у політичній системі (у механізмі управління суспільством та державою). Органи місцевого самоврядування, відповідно до Конституції України, не входять до складу системи державної влади, проте це не означає повної автономії від держави або її влади. Взаємозв'язок між місцевим самоврядуванням та державою є досить тісним, оскільки обидва мають єдине джерело – народ (стаття 5, частина 1 Конституції України). Крім того, органи місцевого самоврядування можуть мати окремі повноваження від органів виконавчої влади за законом (стаття 143 Конституції України), і контроль за їх виконанням здійснюється відповідними органами виконавчої влади.

3) Має своєрідний об'єкт управління – питання місцевого значення, перелік яких як предмети відання органів та посадових осіб місцевого самоврядування визначено в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року [12].

Функції органів самоврядування ґрунтуються на муніципальній природі питань місцевого значення, тому вони мають недержавний характер. Це визначається основним критерієм – муніципальним статусом розглянутих питань. Функції самоврядування є децентралізованими, оскільки відбувається перенесення частини державної влади на рівень територіальних громад в залежності від різних сфер. Ці функції поділяються залежно від їхніх об'єктивних цілей на:

- політичні;
- економічні;
- соціальні;
- культурні;
- екологічні.

Залежно від суб'єктів, які здійснюють муніципальну діяльність, функції можна поділити на сільські, селищні, міські ради, а також районні та обласні ради. Ця класифікація визначається унікальністю кожного з цих органів та їхнім специфічним механізмом виконання функцій.

Додатковим критерієм класифікації є методи, засоби та прийоми муніципальної діяльності, такі як:

- бюджетно-фінансові;
- матеріально-технічні;
- інформаційні;
- планування та програмування для розвитку відповідних територій;
- нормотворчі;
- функції соціального контролю.

Ці функції застосовуються у всіх сферах місцевого життя та спрямовані на вирішення питань місцевого значення на користь місцевого населення.

Основні принципи місцевого самоврядування в Україні, згідно зі статтею 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», включають:

- народовладдя;
- законність;
- гласність;
- колегіальність;
- поєднання місцевих та державних інтересів;
- виборність;
- правова, організаційна та матеріальна самостійність;
- підзвітність та відповідальність;
- державна підтримка та гарантія;
- судовий захист прав місцевого самоврядування.

Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року, включає понад 20 статей та окремий розділ, які визначають роль і місце місцевого самоврядування в Україні. Вона описує статус територіальних громад як основного суб'єкта, базові принципи створення та функціонування органів місцевого самоврядування, взаємовідносини під час організації та функціонування місцевого самоврядування, а також гарантії його реалізації. Держава визнає та забезпечує місцеве самоврядування на конституційному рівні (ст. 7), визначаючи його як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення (ст. 140). Конституція визначає структуру місцевого самоврядування, його повноваження та компетенцію (ст. 143).

Згідно зі статтею 13 Конституції України, «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування здійснюють права власності в інтересах українського народу в межах, визначених Конституцією».

Важливим є положення другої частини статті 19 Конституції України, що зобов'язує «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачений Конституцією та законами України».

У сучасному контексті, окрім Конституції України, місцеве самоврядування регулюється різними законами, зокрема Основним законом «Про місцеве

самоврядування в Україні», який був прийнятий Верховною Радою 21 травня 1997 року.

Згідно зі статтею 140 Конституції України, місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою відповідно до закону, як безпосередньо, так і через місцеві органи самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, що утворюють систему місцевого самоврядування.

Згідно зі статтею 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»:

1. Система місцевого самоврядування включає:

- Територіальну громаду;
- Сільську, селищну, міську раду;
- Сільського, селищного, міського голову;
- Виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- Старосту;
- Районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси

територіальних громад сіл, селищ, міст;

- Органи самоорганізації населення.

2. У містах з районним поділом, за рішенням територіальної громади міста або міської ради, можуть створюватися районні в місті ради. Ці ради у містах формують свої виконавчі органи та обирають голову.

Організаційна структура місцевого самоврядування складається з двох основних елементів:

- Система місцевого самоврядування в цілому.
- Система самоврядування конкретного населеного пункту – села, селища,

міста.

Головна увага зосереджена на загальній системі місцевого самоврядування.

Перший пункт статті 5 Закону наводить повний перелік суб'єктів місцевого самоврядування.

Другий пункт статті 5 Закону розглядає особливості формування системи самоврядування у конкретних населених пунктах, зокрема в містах з районним поділом. Це стосується органів районного самоврядування в містах.

Треба відзначити, що район та район у місті відрізняються за своєю суттю як адміністративно-територіальні одиниці. Відповідно, характеристики

самоврядування та його органів будуть відрізнятися.

Територіальні громади відіграють ключову роль у нормативному забезпеченні місцевого самоврядування. Стаття 143 Конституції України та стаття 6 Закону визначають їх повноваження.

Згідно з пунктом 1 статті 143 Конституції України, територіальні громади села, селища, міста мають право управляти майном комунальної власності; затверджувати програми соціально-економічного та культурного розвитку; контролювати виконання бюджетів; встановлювати місцеві податки; організовувати місцеві референдуми та брати до уваги їх результати; створювати та контролювати комунальні установи; вирішувати інші питання місцевого значення, передбачені законом.

Стаття 6 Закону зазначає:

1. Основним суб'єктом місцевого самоврядування є територіальна громада села, селища, міста.
2. Територіальні громади можуть об'єднуватися в одну територіальну громаду та обирати спільних голів.
3. Територіальні громади, що об'єдналися, можуть вийти із єдиної територіальної громади.

Ці акти законодавства дають підставу вважати, що територіальна громада є головним носієм функцій та повноважень у системі місцевого самоврядування.

Територіальна громада – це спільнота жителів, яка має спільні інтереси вирішення питань місцевого значення через самоврядування. Це організаційна основа місцевого самоврядування, яка може об'єднувати сусідні громади або розділятися на окремі територіальні громади.

Територіальна громада діє через органи та посадових осіб місцевого самоврядування.

Сільський, селищний та міський голова є ключовими посадовими особами територіальної громади і очолюють виконавчий орган ради, представляючи їхні інтереси.

Ради є представницькими органами місцевого самоврядування.

Представницький орган місцевого самоврядування – це обрана установа (Рада), яка складається з депутатів і, згідно із Законом, має право представляти

інтереси територіальної громади та ухвалювати рішення від її імені.

Наявність представницького органу, що обирається членами територіальної громади, – це необхідна ознака місцевого самоврядування.

Конституція України та Закон класифікують сільські, селищні та міські ради як представницькі органи. Вони представляють відповідно сільські, селищні та міські громади і здійснюють функції та повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією та законами України.

Обласні та районні ради відрізняються від сільських, селищних та міських рад. Вони не є представницькими органами обласних та районних громад. Конституція України не визнає таких громад і не розглядає населення області чи району як суб'єктів місцевого самоврядування. Тому обласні та районні ради створюються як органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад, сіл, селищ та міст в межах повноважень, визначених Конституцією України, законами та іншими законодавчими актами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними та міськими радами [13].

РОЗДІЛ 2 РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

2.1 Складові розвитку місцевого самоврядування

Охоплення громадськості у процесі прийняття рішень є важливим елементом прозорості уряду та розвитку демократії, виступає індикатором рівня якості демократії у будь-якій країні. Участь громадськості у прийнятті рішень має велике значення для України на поточний момент.

Україна намагається будувати демократичне суспільство, рухаючись у напрямку зміцнення та розвитку демократії. Для досягнення цієї мети необхідно внести певні законодавчі та організаційні зміни. Конституція України була визнана Венеціанською комісією «За демократію через закон» однією з найбільш демократичних, яка надає широкі можливості для участі громадськості, особливо на місцевому рівні уряду. Наприклад, у пункті 5 Конституції України зазначено, що одним із основних джерел влади в Україні є народ. Люди використовують свою владу безпосередньо та через органи державного управління і місцевого самоврядування.

Для розвитку громадянського суспільства українці мають право і можливість вступати до політичних партій, неполітичних об'єднань та професійних формувань, відповідно до статті 36 Конституції. У пункті 40 громадяни можуть звертатися до органів державного управління та місцевого самоврядування для вирішення своїх завдань, тоді як у пункті 69 вказано: «Народне волевиявлення реалізується шляхом виборів, референдумів та інших форм прямої демократії».

Українське законодавство передбачає низку законів, які забезпечують участь громадськості у прийнятті рішень на місцевому рівні:

1. «Про місцеве самоврядування в Україні».
2. «Про місцеві державні адміністрації».
3. «Про звернення громадян».
4. «Про інформацію».

5. «Про медіа».
6. «Про статус депутатів місцевих рад».
7. «Про органи самоорганізації громадян» та інші.

Крім того, у країні діють деякі міжнародні документи у сфері прозорості уряду та розвитку демократії, які були ратифіковані Україною та є частиною національного законодавства:

1. Європейська хартія місцевого самоврядування (ратифікована у 1997).
2. Конвенція про захист прав людини та основних свобод (Європейська конвенція про права людини) (ратифікована у 1997 році).
3. Загальна конвенція про права громадян (ратифікована у 1950 році).
4. Конвенція про доступ до інформації та участь громадськості у процесі прийняття рішень (ратифікована у 1999 році) та інші.

У цілому, українське законодавство відповідає міжнародним законам і, зокрема, європейським нормам у сфері демократії, місцевого самоврядування, захисту прав людини та участі громадськості у прийнятті рішень.

Однак існують певні проблеми у цій області у межах країни. Багато нормативних положень залишаються тільки на папері і не функціонують через відсутність, у більшості випадків, механізмів, інструментів для їх реалізації та контролю за їх виконанням.

Деякі важливі положення Конституції та законів неефективно використовуються, зокрема, деякі важливі форми місцевої демократії, такі як місцеві референдуми. Не всі органи місцевого самоврядування використовують законодавчі можливості для залучення громадськості до прийняття рішень на місцевому рівні.

Декілька причин сприяють цьому явищу:

1. Неохочість влади та їх представників відкривати свою діяльність для громадськості.
2. Відсутність законодавчого обов'язку та відповідальності (не лише можливості) органів місцевого самоврядування залучати громадськість до процесу прийняття рішень.
3. Страх державних службовців перед участю громадян, що може затягнути процес прийняття рішень.

4. Відсутність необхідних знань та навичок для активної участі в українському громадянському суспільстві.

5. Відсутність інформації про діяльність влади.

Основні загальні проблеми, які ускладнюють участь громадськості у прийнятті рішень в Україні:

1. Відсутність відповідного досвіду.

2. Відсутність методичного та технологічного забезпечення.

3. Недостатня та неповна підготовленість до влади.

4. Недостатня законодавча підтримка (особливо щодо центрального рівня уряду) [14].

Позитивні сторони громадської участі у прийнятті рішень на місцевому рівні в Україні включають:

1. Більш ефективна та активна участь громадськості на місцях порівняно з центральним рівнем.

2. Наявність необхідної законодавчої бази.

3. Моральна готовність громадян.

Прикладом реальних стосунків і партнерства між органами державної влади для поліпшення реалізації політики в Україні є Всеукраїнські слухання, організовані Фондом місцевого самоврядування України та Офісом Президента України. Це приклад постійної та ефективної взаємодії між науковцями та державними службовцями на всіх рівнях уряду, представниками місцевого самоврядування та широким колом громадськості. Деякі результати цих слухань включають:

1. Пропозиції слухань були враховані в указах Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» (25.05.2001) та «Про державну підтримку місцевого будівництва державного управління в Україні» (30 серпня 2001 року).

2. Були створені громадські об'єднання у галузі місцевого та регіонального розвитку, такі як Українська муніципальна академія (1999), Всеукраїнська Асоціація керівників місцевого та регіонального управління (1999), Конгрес місцевих і регіональних влад (2000), Український муніципалітет (2000), Майстерня муніципального менеджменту (2001).

3. 9-ті слухання (2003) відзначили новий етап у розвитку демократії в Україні. Це був перший приклад проведення професійно-громадської експертизи Всеукраїнської реформи (Реформа ЖКГ і Міське господарство).

Після підготовки цієї реформи сектору ЖКГ вона була виставлена на обговорення під час слухань. Протягом чотирьох днів близько 300 учасників працювали у невеликих групах, щоб обговорити всі пункти реформи. Практично всі пропозиції були враховані у підсумковому документі, який був направлений до Верховної Ради України для розгляду.

Захисник демократії Джордж Сорос зауважив, демократія – це, перш за все, відкрите суспільство, де реальна влада належить громадянам. Коли ми кажемо «відкрите суспільство», ми маємо на увазі таку форму організації, яку можна описати як демократію. Проте концепція відкритого суспільства більш глибока. Це означає не лише наявність демократично обраного уряду, але й суспільство, у якому влада держави не є єдиною або домінуючою [16]. Україна рухається у цьому напрямку, спрямовуючись на покращення своєї демократії та зміцнення місцевого самоврядування і громадянського суспільства.

2.2 Методичне забезпечення місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації

5 лютого 2015 року було прийнято Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (ЗДОТГ). Цей закон регулює відносини, які виникають під час добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ і міст [17, 18].

ЗДОТГ застосовується лише після затвердження Перспективного плану формування територій громад. Порядок добровільного об'єднання територіальних громад викладено у другому розділі цього закону.

У цьому процесі визначені основні етапи, для кожного з яких власні суб'єкти реалізації, визначено тривалість та очікуваний результат. Розглянемо зазначені вище етапи детальніше.

Етап I: Ініціювання добровільного об'єднання територіальних громад (алгоритм цього процесу описаний у статті 5 Закону).

Об'єднання територіальних громад може бути ініційовано такими особами:

1. Головами сіл, селищ або міст.
2. Не менше однієї третини від усіх депутатів відповідної ради сільського, селищного або міського рівня.
3. Членами територіальної громади за їхньою ініціативою.
4. Органами самоорганізації населення на території (якщо вони представляють інтереси щонайменше однієї третини членів територіальної громади).

Ініціатива може виражатися через:

- Розпорядження про початок процесу добровільного об'єднання територіальних громад у разі ініціативи голів сіл, селищ або міст.
- Розпорядження про вивчення пропозицій та їх обговорення на громадському рівні у разі ініціативи депутатів, органів самоорганізації населення чи членів територіальної громади.

Пропозиція щодо ініціювання повинна містити:

1. Список територіальних громад, які пропонуються для об'єднання, із вказівкою відповідних населених пунктів.

2. Визначення адміністративного центру об'єднаної територіальної громади та її назву [17].

Сесія:

1. Прийняття рішення сільською, селищною, міською радою «Про затвердження Порядку проведення громадських обговорень з питань добровільного об'єднання територіальних громад».

2. Проведення громадського обговорення та оформлення протоколу.

Етап II: Підготовка рішень щодо об'єднання.

Сесія:

1. Прийняття рішення від ініціативної громади сільською, селищною, міською радою «Про надання згоди на добровільне об'єднання територіальних громад та делегування представника до спільної робочої групи».

2. Надіслати листа із пропозиціями сусіднім головам сіл, селищ, міст, щоб об'єднатися. У листі попросити про згоду відповідних територіальних громад на об'єднання і висловити бажання відправити свого представника у робочу групу.

3. Підведення підсумків отриманих пропозицій від голів сіл, селищ, міст, які розглядають можливість об'єднання. Отримання інформації про рішення щодо погодження на добровільне об'єднання територіальних громад і вибір представників для участі у робочій групі.

4. Видання розпорядження «Про створення спільної робочої групи для розробки проектів рішень з питань добровільного об'єднання територіальних громад». Вказівка завдань робочій групі: підготовка проекту рішення про добровільне об'єднання територіальних громад відповідно до вимог Закону, зокрема зазначення переліку об'єднуваних громад, визначення адміністративного центру об'єднаної громади та її найменування, а також розробка плану заходів для об'єднання:

Інформування обласної ради та обласної державної адміністрації про створення спільної робочої групи для підготовки проекту рішення про

добровільне об'єднання територіальних громад шляхом надсилання листа та копії розпорядження.

Спільна робоча група розробляє проект рішення про добровільне об'єднання територіальних громад і надсилає його на обговорення та затвердження територіальним громадам, яким пропонується об'єднатися.

Видання розпорядження «Про проведення громадського обговорення проекту рішення про об'єднання» територіальною громадою, яка винесла питання про добровільне об'єднання територіальних громад.

Проведення громадських обговорень проекту рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад та узгодження у протоколі [17].

Етап III: Рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад
Під час сесії:

Прийняття сільською, селищною або міською радою громади, яка ініціювала питання про добровільне об'єднання територіальних громад, рішення «Про схвалення проекту рішення 'Про добровільне об'єднання територіальних громад' з урахуванням результатів громадського обговорення».

Отримання рішень від сільських, селищних або міських рад, які схвалили проект рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад, запропонованих до об'єднання.

У п'ятиденний строк подання до обласної державної адміністрації від усіх учасників схвалених проектів рішень про добровільне об'єднання територіальних громад для отримання висновку щодо відповідності цього проекту Конституції та законам України [17].

Етап IV: Створення Об'єднаної Територіальної Громади
Під час сесії:

1. Після отримання позитивної оцінки щодо відповідності проекту Конституції та законам України (протягом 10 робочих днів) громада, що ініціювала добровільне об'єднання територіальних громад, ухвалює рішення «Про Добровільне Об'єднання Територіальних Громад».

2. Голова сільської, селищної, міської ради територіальної громади, що започаткувала питання про добровільне об'єднання, звертається до обласної державної адміністрації із пропозицією звернутися до Центральної Виборчої Комісії для призначення перших виборів депутатів відповідної ради та голови сільської, селищної, міської рад в установленому законом порядку (разом із зверненням подається рішення «Про Добровільне Об'єднання Територіальних Громад» та копії таких рішень від згідних громад).

3. Протягом 10 робочих днів з дня отримання рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад, у разі їх відповідності оцінці, обласна державна адміністрація звертається до Центральної Виборчої Комісії для визнання формування об'єднаної територіальної громади дійсною з дня прийняття рішень усіма радами, які затвердили добровільне об'єднання, за умови відповідності рішень Конституції та законам України [17].

Сесія I:

1. Ухвалення сільською, селищною, міською радою рішення «Про Затвердження порядку проведення громадських обговорень з питань добровільного об'єднання територіальних громад».

2. Проведення громадського обговорення, оформлення протоколу.

Сесія II:

1. Ухвалення сільською, селищною, міською радою рішення «Про надання згоди на добровільне об'єднання територіальних громад та делегування представника (ів) до спільної робочої групи».

2. Надсилання рішення щодо згоди на добровільне об'єднання та делегування представника (ів) до спільної робочої групи ініціатору.

3. Отримання від спільної робочої групи проекту рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад для розгляду та призначення.

Отже, територіальна громада існує у правовому просторі України, і її органи формуються згідно з порядком та способом, визначеними Конституцією та законами України. Саме закон, а не конкретне рішення, визначає повноваження органів місцевого самоврядування територіальної громади. Прийняті та підписані Президентом закони України, такі як «Про засади державної регіональної політики» та «Про добровільне об'єднання територіальних громад», є важливими

кроками на шляху до децентралізації. Зокрема, Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад» визначає конкретний механізм для добровільного об'єднання територіальних громад, якого раніше не існувало. Створення потужних, самостійних та самодостатніх територіальних громад є важливою складовою процесу децентралізації [17].

РОЗДІЛ 3 РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ СУМСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ (СМР)

3.1 Особливості місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації

Інформація, використана для аналізу, охоплює період початку пандемії COVID-19, а потім початок військової агресії. Діяльність виконавчих органів Сумської міської ради та інших установ міста була спрямована на реалізацію основних завдань розвитку соціально-економічного сектору з метою забезпечення життєвих потреб громади міста.

Було заплановано під реалізацію 27 цільових (комплексних) програм за участю бюджетних коштів, загальна сума яких становила 2125,0 млн гривень за підсумками 2020 року.

Щоб підтримати та полегшити життя підприємців, Сумська міська рада прийняла рішення встановити з 1 січня 2021 року знижену ставку єдиного податку на рівні 10% для другої групи платників. Ця ставка обчислюється від розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на початок податкового року. Тобто у місті Суми було ухвалено рішення: для деяких бізнесів (фізичних осіб-підприємців I та II груп) на червень і липень 2020 року не треба було платити податок. Також від червня 2019 року працює «Сумський Бізнес Хаб», який організовує заходи для розвитку малого та середнього бізнесу, особливо в умовах карантину через коронавірус.

Після початку повномасштабної агресії росії для полегшення ведення діяльності для малого і середнього бізнесу у СМТГ під час воєнного стану інформація постійно доступна на офіційному сайті Сумської міської ради. Ця інформація також розсилається електронною поштою членам координаційної ради з питань розвитку підприємництва та публікується у Facebook. Підприємці отримали повідомлення про значущі податкові пільги для бізнесу у воєнний період. Зміни

до Податкового кодексу України, внесені Законом від 15 березня 2022 року № 2120-IX, передбачають, зокрема, скасування обов'язковості сплати єдиного податку для ФОПів 1 та 2 груп. Кількість платників єдиного податку у 1 та 2 групах зменшилась на 688 суб'єктів з моменту введення воєнного стану: від 7391 платників на початок 2022 року до 6703 платників станом на 1 січня 2023 року.

Бюджет Сумської міської територіальної громади зібрав доходи у розмірі 3249,6 млн грн. Це складає 86,2% від запланованої суми на рік та менше на 30,8 млн грн (або 0,9%), ніж у 2021 році. До цих доходів входять податкові надходження у розмірі 2521,7 млн грн, неподаткові надходження – 196,6 млн грн, доходи від операцій з капіталом – 5,5 млн грн, цільові фонди – 0,6 млн грн, і офіційні трансферти – 525,2 млн гривень. Загальні надходження до фонду (без трансфертів) становлять 2600,1 млн грн, що на 168,5 млн грн (або + 6,9%) більше, ніж у 2021 році. Основні зростання припадають на податок на доходи фізичних осіб, де відзначається збільшення на 234,9 млн грн (+14,2%) до 1892,1 млн грн, і орендну плату за користування комунальною власністю – зростання на 26,8 млн грн (або +92,5%) до 55,7 млн грн.

Причини, чому не вдалося досягти запланованих показників доходів бюджету Сумської міської територіальної громади (СМТГ): введення воєнного стану в Україні, відтермінування сплати податків для підприємств, які не можуть оплатити, у зв'язку з воєнним станом, надання податкових пільг, підтримка суб'єктів господарювання на території СМТГ під час воєнного стану.

Доходи до спеціального фонду зросли на 58,0% (124,3 млн грн) за рахунок реалізації заходів для наповнення бюджету та заходів щодо погашення податкового боргу.

Виконання видаткової частини бюджету за 2022 рік склало 2807,1 млн грн, з яких видатки соціального спрямування становлять 69,6%, а витрати розвитку спеціального фонду складають майже 207,0 млн грн.

На території СМТГ функціонує майже 500 економічно активних промислових підприємств. Проте, після вторгнення російської федерації їх виробнича потужність зменшилася через відсутність замовлень на продукцію,

складнощі логістичних маршрутів, зростання цін на енергоносії та інші матеріальні ресурси.

Серед найбільших промислових підприємств міста, які становлять близько 25% загального обсягу промислової продукції та мають понад 6 тис. працівників, важливе місце займають такі компанії:

1. ПАТ «Сумхімпром» (виробництво двоокису титану, мінеральних добрив, сульфату заліза).

2. АТ «Технологія» (виробництво упаковки для харчових продуктів, фармацевтичної та технічної промисловості).

3. ТОВ «Гуалапак Україна» (виготовлення упаковки для дитячого харчування, харчової промисловості, кормів для тварин).

4. АТ «Сумський завод «Насосенергомаш» (виробництво насосів та запасних частин).

Більшість виробленої промислової продукції (понад 60%) відноситься до переробної промисловості. Частка реалізованої промислової продукції СМТГ у загальнообласному контексті складає понад 45 відсотків.

У 2022 році промислові підприємства міста витрачали власні кошти на реалізацію інвестиційних проєктів, проведення основних капітальних вкладень, таких як модернізація, переоснащення, поліпшення матеріально-технічної бази. Це стосується таких компаній, як АТ «СМНВО-Інжиніринг», ТОВ «ГуалаПак Україна», АТ «Сумський завод «Насосенергомаш» та ТОВ «Кусум Фарм».

Так, ТОВ «ГуалаПак Україна» впровадило будівництво складських приміщень за оцінками потреб виробництва з нарощення обсягу випуску продукції.

Для ТОВ «Кусум Фарм», реально оцінюючи потреби ринку споживача у фармацевтичній продукції, впровадило додаткові виробничі потужності, загальною сумою 46,5 млн гривень.

Нестабільна виробничо-господарська ситуація на АТ «СМНВО-Інжиніринг» обумовила необхідність виділення коштів у розмірі 21,1 млн

гривень на розвиток та модернізацію виробництва. Це, у свою чергу, створить необхідні конкурентоспроможні можливості виробництва.

На рисунку 3.1 представлена інформація про промисловий потенціал Сумської територіальної громади.

Рисунок 3.1 – Промисловий потенціал Сумської ТГ [22]

Значний акцент робився на впровадженні робіт щодо покращення репутації міста та привабливості для інвесторів, зокрема, рекламуючи створення промислового парку у Сумах. Було подано проект «Розвиток інженерних мереж промислового парку «Суми» для участі у конкурсі проектів регіонального розвитку за підтримки Європейського Союзу. У планах також є проекти, спрямовані на створення туристичного інформаційного центру, сталого центру підтримки бізнесу та збереження культурної спадщини, зокрема мармурових скульптур «Два ангели» та «Голгофа» Аристиди Онесима Круазі.

Після подій 24 лютого 2022 року проводиться робота і співпраця з містами Мажейкяй (Литва), Банська Бистриця (Словаччина), Целле (Німеччина). Місту також допомагають міжнародні фінансові організації. Надіслано листи до міжнародних фінансових та донорських організацій (Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку,

Представництво Європейського Союзу в Україні, Швейцарське бюро співробітництва, Посольство Данії в Києві, Міністерство розвитку громад і територій України, Міністерство інфраструктури України) щодо можливості отримання фінансування або підтримки для відновлення постраждалих від війни регіонів.

Разом з Міністерством інфраструктури України розпочато програму «Міський громадський транспорт України». Цей проект передбачає залучення кредитних коштів у сумі до 4 млн євро на оновлення транспорту КП «Електроавтотранс» у місті Суми.

Здійснений авансовий платіж за рахунок кредитних коштів ЄІБ та співфінансування з бюджету Сум.

Також у рамках проекту із залученням консультантів від компанії Egis Україна розроблявся план сталої міської мобільності за підтримки Європейського інвестиційного банку та Міністерства інфраструктури.

Почато реалізацію програми розвитку муніципальної інфраструктури України разом з Міністерством розвитку громад та територій України.

Для проекту «Підвищення енергоефективності в дошкільних навчальних закладах м.Суми» заплановано залучити кредитні кошти у розмірі 5,2 млн євро.

Була завершена підготовка необхідних документів для Європейського інвестиційного банку (ЄІБ), таких як План екологічного та соціального менеджменту, План управління відходами, План залучення зацікавлених сторін, і План охорони навколишнього природного середовища, здоров'я та безпеки.

Реалізовувалась співпраця з Північною екологічною фінансовою корпорацією (НЕФКО) за програмою «Енергозбереження». Для реалізації проекту «Енергоефективна термомодернізація будівлі стаціонару Дитячої клінічної лікарні Святої Зінаїди» вже залучено кредитні кошти у розмірі 14,7 млн гривень. Були проведені роботи термомодернізації нового корпусу за рахунок отриманих кредитних коштів.

Програма від Північної екологічної фінансової корпорації (NEFCO) допомагає місту Суми у реконструкції системи водовідведення. Планується отримати кредитні кошти від NEFCO на суму до 1,5 млн євро та грант від Європейського Союзу на суму до 0,3 млн євро. Ці гроші будуть використані для

модернізації та реконструкції міських каналізаційних очисних споруд. Загальна потужність системи буде становити 60,000 м³/добу, а перша черга будівництва запроєктована на 30,000 м³/добу. У грудні 2020 року вже були підписані угоди про кредит, а також розроблено проектну документацію для цього проекту.

У межах програми від Північної екологічної фінансової корпорації(NEFCO) компанію НІРАС планувалось залучити, як консультанта. Передбачалась розробка Програми корпоративного розвитку, щоб допомогти водоканалам у безпеці водопостачання. Ця програма повинна була включати в себе створення Планів безпеки води, фінансових моделей для водоканалів, Планів управління відходами води. Крім того, НІРАС мав провести тренінги для фахівців водоканалів та комітетів міських рад у 7 містах: Чернігів, Фастів, Бердичів, Луцьк, Хмельницький, Умань, Горішні Плавні.

У 2021 році під час тендеру комітет виявив, що найнижча пропозиція перевищує запланований бюджет. Тому на початку 2022 року було прийняте рішення відхилити всі тендерні пропозиції і провести новий тендер. Але через введення воєнного стану підготовку призупинили до нового тендеру і звернулися до Північної Екологічної Фінансової Корпорації через воєнний стан та російську агресію. У жовтні 2022 року отримано повідомлення від НЕФКО про скасування кредиту.

Проводилась робота у рамках грантових проектів. Впроваджувався проект «Підвищення енергоефективності в школах міста Суми», який отримав грант від Європейського Союзу (1 144,8 тис. євро) та часткове фінансування від бюджету міста. Удосконалювалась енергоефективність будівель Спеціалізованої середньої школи №7 імені М. Савченка та Спеціалізованої середньої школи №9.

Було розроблено проектну документацію і уклали договір із підрядником для капітального ремонту системи освітлення Загальноосвітньої школи №20. Завершити всі роботи за цим проектом планувалось до вересня 2021 року.

Була впроваджена перевірка, як витрачаються гроші за цим проектом. Після того, подані всі необхідні документи до Представництва Європейського Союзу в Україні, як результат, отримано останню частину грошей у вигляді гранту, для погашення зобов'язань з підрядниками.

Проект «Управління відходами на основі замкненого циклу» отримав грантові кошти від Фонду Єдиного Економічного Простору та Норвегії у сумі

170 тис. євро на 3 роки. Основна мета проекту – впровадження інновацій у зборі та утилізації відходів, застосування принципів економіки замкненого циклу. Оскільки значна частина проекту включає комунікаційні та просвітницькі заходи, навчальні поїздки та обмін досвідом, а також ураховуючи введення воєнного стану в Україні, акцент був зроблений на поширенні інформації та висвітленні досягнень у соцмережах. У зв'язку з труднощами з реалізацією проекту через воєнний стан мало місце звернення до Ради Мажейкяйського району щодо можливості продовження терміну реалізації проекту. Також було подано пропозиції щодо можливого перерозподілу коштів для придбання обладнання для подрібнення будівельних відходів.

Також до початку військової агресії були заплановані проекти. Реалізація частини яких, зараз є неможливою за існуючих умов (рисунок 3.2).

Рисунок 3.2 – Заплановані Інвестиційні проєкти Сумської ТГ до 2024 р. [22]

Діяльність підприємств СМР

Управління "Центр надання адміністративних послуг у м. Суми" надавав 260 видів послуг (на 16 більше, ніж у 2019 році). Після початку вторгнення росії проти України всі вищезазначені списки та реєстри були припинені, а робота Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП) була зупинена. З 1 квітня 2022 року ЦНАП почав відновлювати роботу, станом на 1 січня 2023 року ЦНАП надає 428 адмінпослуг.

Мережу підприємств торгівлі та обслуговування населення (1,5 тис. магазинів) розширили, відкривши та відновивши роботу 918 нових об'єктів роздрібної торгівлі, ресторанів і послуг для населення.

Навіть при важкій ситуації та триваючій військовій агресії росії, доставка їжі до магазинів була вчасною та достатньою, щоб забезпечити потреби мешканців громади.

У місті Суми є 11 ринків, обладнаних для торгівлі різними товарами. Загальна площа ринків складає близько 37,7 тис. кв. м. З них 2 ринки присвячені непродовольчим товарам, а 9 мають змішаний асортимент. На цих ринках є 3560 торговельних місць, включаючи 840 місць для продажу сільськогосподарської продукції. Також було відремонтовано 70 стаціонарних місць для продажу товарів на ринку між «Селянським ринком» та будинком № 12 на вул. Засумській. Щоб дотримуватися ветеринарних та санітарних стандартів, на ринках міста працює п'ять ветеринарних лабораторій. На Центральному ринку впроваджено нові правила організації простору торгівлі, відповідно до принципів ХАССП (англ. Hazard Analysis and Critical Control Points - Аналіз ризиків та критичні контрольні точки) для контролю якості продуктів, починаючи від виробництва до продажу. Створені окремі зони для різних видів продуктів, таких як м'ясо, молоко, овочі, риба тощо.

За даними Головного управління статистики у Сумській області, на 1 грудня 2022 року 13 підприємств міста повідомили про заборгованість із виплати зарплати на суму 41,6 млн гривень. Найбільший борг в утриманні має АТ «Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання», яке не звітує від жовтня 2022 року. Останній звіт цього підприємства, поданий 1 вересня 2022 року, вказує на заборгованість у розмірі 220,5 млн гривень.

На 1 грудня 2022 року загальна заборгованість з виплати зарплати становила 262,1 млн гривень на 14 підприємствах. З цієї суми 99,9% припадало на 13 економічно активних підприємств, а лише 0,1% належить одному підприємству

– ДП «Сумигеодезкартографія». Це підприємство було визнано таким, яке припинило подавати звіти, але має заборгованість із виплати зарплати, ще з 1 лютого 2022 року.

На початку 2023 року у Сумському міському центрі зайнятості зареєстровано 2381 безробітну особу, що на 15,1% більше, ніж у 2021 році. Серед

них 1473 жінки, 461 молодь до 35 років. Зареєстровано 994 робітників, 1045 службовців, та 342 особи без професії або займають місця, що не потребують спеціальної підготовки.

Центром зайнятості скористалися 8000 осіб з числа безробітних, що на 9,3% менше, ніж у 2021 році. З початку 2022 року зареєстровано 7203 особи, серед яких 5932 отримали статус безробітного.

Служба зайнятості допомогла працевлаштувати 2380 осіб, що на 27,7% менше, ніж у 2021 році. Рівень працевлаштування безробітних становить 22,0%. Серед галузей, де працюють багато колишніх безробітних, найбільше представлені оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів, переробна промисловість, освіта, державне управління й оборона, охорона здоров'я та соціальна допомога, професійна, наукова та технічна діяльність, а також транспорт і будівництво.

У рамках пробного проєкту «Створення та тестування системи слідкування та оцінки втілення стратегії розвитку нашої об'єднаної територіальної громади після війни» розробили автоматизовану систему (модель) для Моніторингу та Оцінки прогресу (MiOp). Це дозволить відслідковувати та аналізувати, як змінюється громада відповідно до стратегічних та оперативних цілей, визначених у стратегії. Планувалося запуснути цю систему у першому кварталі 2023 року [19].

3.2 Перспективи розвитку місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації

Програма економічного і соціального розвитку Сумської міської територіальної громади на 2022 рік та основні напрями розвитку на 2023–2024 роки була розроблена відповідно до чинного законодавства, зокрема Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», постанови Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проєктів Бюджетної декларації та державного бюджету»,

Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», і постанови Кабінету Міністрів України «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2022-2024 роки». Також враховано Стратегію розвитку міста Суми до 2030 року, затверджену рішенням Сумської міської ради від 24 грудня 2019 року.

Програму створено, враховуючи головні завдання цільової програми на середньостроковий термін. Щоб відповідати закону про стратегічну екологічну оцінку, проект програми пройшов відповідну процедуру. Вся необхідна інформація доступна на офіційному веб-сайті Департаменту фінансів, економіки та інвестицій Сумської міської ради (<https://finance.smr.gov.ua>).

Основні цілі для розвитку міста Суми до 2030 року включають у себе:

1. Забезпечення комфортних умов для проживання громадян та підвищення загального добробуту.
2. Покращення інвестиційного клімату, що сприятиме розвитку міжнародного співробітництва та залученню інвестицій.
3. Підтримка малого і середнього бізнесу для збільшення конкурентоспроможності економіки та створення нових робочих місць.
4. Звертання уваги на покращення стану навколишнього середовища, зокрема, підвищення енергоефективності та енергозбереження.
5. Підвищення ефективності громадського транспорту для зручності мешканців.
6. Розвиток установ охорони здоров'я, освіти, культури та інших сфер для забезпечення доступу до якісних послуг для мешканців.
7. Забезпечення соціального захисту мешканців міста Сум.

Щоб зробити діяльність міської ради більш зрозумілою для людей, пропонується зробити більше інформації доступною та відкритою з метою щоб громада брала участь у прийнятті ефективних рішень для управління містом.

Показники розвитку міста визначені на основі аналізу даних про його економічний і соціальний розвиток у минулі роки. Враховані також тенденції

розвитку країни та прогнозні показники, затверджені урядом для економіки і соціальної сфери України на період 2022–2024 років.

Кількість людей у місті на кінець 2022 року очікувалась близько 266,5 тис. осіб, що менше на 0,7% порівняно з кінцем 2021 року (268,4 тис. осіб). Це становить 25,8% від загальної кількості населення Сумської області (1033,5 тис. чол.).

Спрогнозована середня зарплата для працівників підприємств у місті становитиме приблизно 13 990 грн. Це на 11% більше, ніж очікувано на кінець 2021 року (12 600 грн) і на 8,3% вище, ніж прогнозоване значення для області на 2022 рік.

основні показники економічного і соціального розвитку сумської міської об'єднаної територіальної громади за 2018-2019, 2020 (очікувані) та прогнози на 2021-2023 роки

С·У·М·У

показник	одиниця виміру	2020 рік (звіт)	2021 рік (очікуване)	2022 рік (прогноз)	2023 рік (прогноз)	2024 рік (прогноз)
показники рівня життя						
чисельність наявного населення сумської міської ради станом на 1 січня року наступного за звітним	тис. осіб	270,4	268,4	266,5	264,5	262,5
середній розмір заробітної плати працівників підприємств, установ, організацій*	грн	10798	12600	13990	15330	16370
<i>(у % до попереднього року)</i>		113,0	116,7	111,0	109,6	106,8
фонд оплати праці працівників підприємств, установ, організацій*	млрд. грн	9,3	11,3	12,7	14,0	15,0
<i>(у % до попереднього року)</i>		113,4	121,5	112,4	110,2	107,1
середньооблікова кількість працівників підприємств, установ, організацій*	тис. осіб	71,8	75,0	75,5	76,0	76,5
<i>(у % до попереднього року)</i>		100,7	104,5	100,7	100,7	100,7
кількість зареєстрованих безробітних (на кінець року)	осіб	3575	2800	2800	2800	2800

* по юридичних особах та відокремлених підрозділах юридичних осіб із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб

Рисунок 3.3 – Основні показники розвитку СМТГ 2018–2024 рр.

Згідно з прогнозами, на нових робочих місцях планувалося зайняти 5,5 тис. людей. З них у компаніях – 2,1 тис. осіб, а серед фізичних осіб-підприємців – 3,4 тис. осіб. Загальний обсяг будівельних робіт передбачався на рівні 1,46 млрд грн, що на 8,1% більше, ніж в 2021 році (1,35 млрд грн). Це повинно було становити 70,2% від загального обсягу області. Також планувалося

введення в експлуатацію 62 тис. квадратних метрів житла, що на 11,4% менше, ніж в 2021 році, але складає 44,9% від загального обсягу області (138,1 тис. кв. м) (рисунок 3.4).

показник	одиниця виміру	2020 рік (звіт)	2021 рік (очікуване)	2022 рік (прогноз)	2023 рік (прогноз)	2024 рік (прогноз)
ПРОМИСЛОВІСТЬ						
обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг)	млрд грн	21,3	24,3	26,0	28,5	31,5
(у % до попереднього року)	%	96,7	114,1	107,0	109,6	110,5
БУДІВНИЦТВО, ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ						
обсяг виконаних будівельних робіт	млн грн	1334,1	1350,0	1460,0	1590,0	1710,0
(у % до попереднього року)		118,9	101,2	108,1	108,9	107,6
введення в експлуатацію житла загальної площі (нове будівництво)	тис. кв. м	38,7	70,0	62,0	63,0	65,0
(у % до попереднього року)		X	180,9	88,6	101,6	103,2
експорт товарів та послуг	млн дол. США	347,5	330,0	340,0	350,0	360,0
(у % до попереднього року)	%	93,8	95,0	103,0	102,9	102,9
імпорт товарів та послуг	млн дол. США	336,1	470,0	505,0	545,0	590,0
(у % до попереднього року)	%	97,4	139,8	107,4	107,9	108,3
сальдо торговельного балансу	млн дол. США	11,4	-140,0	-165,0	-195,0	-230,0

Рисунок 3.4 – Основні показники соціального і економічного розвитку на 2018–2024 рр. [25]

Буде пролонгована робота над тим, щоб залучити більше грошей у місто. Розповсюджується інформація про те, чому вигідно вкладати гроші в економіку міста. Щоб бізнес-люди краще розуміли, як можна розвивати свої підприємства у Сумах, буде підготовлено оновлений набір інформації під назвою «Інвестиційний паспорт міста Суми». Також буде вдосконалюватися і підтримуватися розділ «Для інвесторів» на офіційних веб-сайтах Сумської міської ради та Департаменту фінансів, економіки та інвестицій, щоб інформація завжди була актуальною.

У 2022 році був завершений грантовий проект Європейського Союзу «Підвищення енергоефективності в освітніх закладах міста Суми» за рахунок гранту Європейського Союзу.

Надалі буде проводитися робота над тим, щоб залучити гроші для розвитку міста. Необхідно, щоб бізнесмени та люди, які мають змогу і бажають інвестувати, дізнавалися більше про можливості у місті Суми. Буде оновлено інформацію про те, як можна вкладати гроші у розвиток міста та як розвивати бізнес тут. Планується також завершити проект, який сприяє зменшенню споживання енергії у школах міста завдяки гранту Європейського Союзу. Продовжиться робота над іншими проектами, такими як модернізація дитячих садків, які фінансуються за допомогою кредитів від міжнародних фінансових організацій. Наприклад, Європейський інвестиційний банк надасть кредит у розмірі 5,2 млн євро на покращення теплоізоляції восьми дитячих садків. У найближчі місяці планується підготувати документи та почати роботу з модернізації цих об'єктів.

Також буде продовжуватися виконання проекту «Управління відходами на основі замкненого циклу» за підтримки гранту від Фонду Єдиного Економічного Простору та Норвегії на суму 170 тис. євро, з додатковим фінансуванням від бюджету територіальної громади у розмірі 30 тис. євро. Мета цього проекту – здобуття європейського досвіду у сфері управління відходами, зокрема небезпечними. Здійснюється співпраця з Радою Мажейкяйського району та Регіональним центром управління відходами у місті Тельшяй (Литва), урядом міста Пайде (Естонія) та неприбутковою організацією «Green Business Norway» (Норвегія).

Продовжується робота над поліпшенням умов для бізнесу, зокрема для малих і середніх підприємств. Планується сприяти активній співпраці між виконавчими органами Сумської міської ради і підприємцями цього сектору. Для цього планується виділення фінансової підтримки з бюджету міста суб'єктам малого і середнього підприємництва. Ця підтримка може включати відшкодування частини відсотків за кредитами, наданими підприємствам цього сектору, а також компенсації витрат на єдиний соціальний внесок за новостворені робочі місця.

Кількість великих, середніх і малих підприємств у Сумах очікувано залишиться на рівні 2021 року – 3,2 тис. одиниць. Майже 96% всіх підприємств

становлять малі підприємства, і вони продають більше 27% загального обсягу продукції. Також у місті працюють понад 14,7 тис. фізичних осіб-підприємців.

Центр надання адміністративних послуг планує надавати 400 видів послуг, що на 5% більше, ніж у 2021 році. Для зручності громадян будуть діяти територіальні підрозділи/віддалені робочі місця Центру надання адміністративних послуг м. Суми, зокрема для мешканців старостинських округів.

Також у планах міста є низка соціальних програм, зокрема програма підтримки Захисників та Захисниць України та їх сімей, програма для осіб з інвалідністю на кріслах колісних, а також програма розвитку та вдосконалення пасажирського транспорту.

Для покращення надійності комунального електротранспорту планується придбання нового обладнання – одноагрегатної модульної комплектної тягової підстанції.

Дані, наведені у роботі, свідчать про певні успіхи у впровадженні положень механізмів реформи з децентралізації в органах місцевого управління і громади. Проте треба зазначити деякі недоліки. Під час впровадження реформи виникає кілька основних проблем, таких як: непослідовність нормативного забезпечення через неприйняття змін до Конституції, що ускладнює прийняття багатьох важливих нормативних актів; недостатній рівень знань та відсутність відповідальності серед нових кадрів.

Багато нових представників місцевого самоврядування – це люди, які щойно прийшли до влади і потребують базових знань. Навіть для досвідчених представників самоврядування, які опинилися у нових умовах, навчання та консультативна підтримка є важливими. Наприклад, деякі юридичні питання, пов'язані з діяльністю нових об'єднаних громад, вимагають пояснень [21].

У контексті розширення ЄС децентралізація є важливою для «належного управління». Ефективне управління може допомогти країнам-кандидатам відповідати критеріям та сприяти розширенню. Місцеве самоврядування та децентралізація важливі для ефективного відновлення України. Для цього буде

потрібен добре структурований план, який охоплює всю країну та використовує досягнення реформи.

Створення програм для відтворення та розвитку територій, з урахуванням географічних, демографічних та економічних факторів, з фокусом на реструктуризацію регіонів та максимальне використання їхнього внутрішнього потенціалу, а також підтримки малого та середнього бізнесу, потребує впровадження комплексних змін у законодавство на державному рівні. Це сприятиме відновленню українських територій.

Один із найважливіших напрямів – створення прозорої системи фінансового звітування для представників органів публічної влади та їхніх родин. Мета – зменшення ризику корупції в органах влади. Зокрема, рекомендується використовувати досвід діджиталізації США і впроваджувати систему тотального комп'ютерного збору, класифікації, групування, первинної обробки, зберігання та передачі інформації, необхідної для стратегічних рішень.

Прикладом такої системи є террабітний проект, який дозволяє контролювати надходження та витрати коштів. Запропоновано планувати відповідні статті для забезпечення узгодженого стратегічного розвитку громад та країни у цілому.

Також важливо реформувати комунальне планування, перетворивши план землекористування у план місцевих ресурсів. Цей план повинен бути сумісним із схемою територіальної узгодженості. Впровадження багаторівневої системи індикативного планування, яка відповідає рекомендаціям стратегії Уряду України, також є доцільним.

ВИСНОВКИ

Місцеве самоврядування в Україні означає, що у жителів сіл, селищ та міст є право і можливість самостійно вирішувати різні питання, які стосуються їхнього регіону. Це може бути як окреме село, так і декілька населених пунктів, які об'єдналися у громаду. Вони мають владу у межах Конституції та законів України.

Матеріальною і фінансовою базою для місцевого самоврядування є майно (рухоме і нерухоме), доходи від місцевих бюджетів, інші кошти, земля та природні ресурси, які перебувають у комунальній власності територіальних громад. Рішення щодо цих питань приймаються радами від імені та на користь громад.

У Конституції України місцеве самоврядування означає: основу конституційного ладу.

Це один з важливих принципів організації та функціонування влади у державі.

Воно є необхідною ланкою для демократичного суспільства.

Також визначено форму народовладдя:

Відповідно до статті 5 Конституції України, це передбачає владу народу через органи місцевого самоврядування.

Означає, що народ може впливати на уряд як безпосередньо, так і через свої обрані представницькі органи.

Права територіальної громади:

Громада має право самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах встановлених Конституцією та законами України.

Досліджено понятійний апарат місцевого самоврядування; визначено забезпечення місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації; сформовано складові місцевого самоврядування; проаналізовано методичне забезпечення місцевого самоврядування; досліджено особливості розвитку місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи

децентралізації; проаналізовано перспективи розвитку місцевого самоврядування в умовах реалізації реформи децентралізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kurochkin, A. (2003). Legal regulation of the financial basis of local government: diss.....PhD in Law, P. 11.
2. Kamenskaya, N. (2008) Evolution of views on the significance of local selfgovernment in the Ukrainian statehood development: historical and legal aspects. Scientific newsletter of Lviv State University of Internal Affairs,3.
3. Pritsak, O. (1994). The Constitution of Pylyp Orlyk // The First Constitution of Ukraine by Hetman Pylyp Orlyk in 1710. Kiev.
4. The Constitution of the Ukrainian Hetman State (Old Ukrainian, Latin, Ukrainian, and English) (1997). / Idea of the edition, design, arrangement, translation from Latin and notes by M. Trofimuk. Lviv; Kyiv,
5. Grishchenko, I. (2010) Formation of the the democracy principle // State administration: theory and practice. 2010. № 1. P. 1-7.
6. Grishchenko, I. (2011) Formation of the representative institution bodies // State administration: theory and practice. 2011. № 4. P. 11-17.
7. Peshin, N. (2007). State Power and Local Self-Government: Issues of the Constitutional-Legal Model Development. Statute, 2007. 461 p.
8. Aretin, J. Ch., Rotteck, C. (1828). Staatsrecht der konstitutionellen Monarchie. Bd. 3. Altenburg: Literatur-Comptoir, S. 24
9. Стаття 140 Конституції України. Архів оригіналу за 25 січня 2014. Процитовано 27 листопада 2012.(2012).
10. Бориславська, О. (2011). Місцеве самоврядування як форма децентралізації та гарантія демократичного політичного режиму // Вісник Львівського університету. Серія юридична . Випуск 52
11. Про місцеве самоврядування в Україні (2023). Вікіпедія. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0>

%B2%D0%B5_%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.

12. Визначення поняття місцевого самоврядування та його ролі у системі влади. (2023). Парламентські процедури. Посібник для депутатів місцевих рад та активістів громад. <http://ipo.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/web2.pdf>.

13. Система місцевого самоврядування України (2023) <https://politovita.ba.org.ua/decentralization/modul-12-systema-mistsevogo-samovryaduvannya-ukrayiny/>.

14. Babinova, O. (2017). Local self-government in Ukraine: Strategic priorities and problems of realization. African Journal of Political Science Vol. 11 (12), pp. 1-8, <https://www.internationalscholarsjournals.com/articles/local-selfgovernment-in-ukraine-strategic-priorities-and-problems-of-realization.pdf>.

15. Law of Ukraine “On local state administrations” (1999). Kyiv, Publishing House of Supreme Council of Ukraine.

16. Soros G (1994). Dangers of Post-Communism. Soros Foundation, New York.

17. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. / [А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 110 с.

18. Про добровільне об’єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19> – Назва з екрану.

19. Інформація про основні показники економічного і соціального розвитку Сумської міської територіальної громади за підсумками 2020 року (2021). <https://smr.gov.ua/uk/dokumenti/ekonomichnij-i-sotsialnij-stand-mista/20780-informatsiyu-pro-osnovni-pokazniki-ekonomichnogo-i-sotsialnogo-rozvitku-sumskoji-teritorialnoji-gromadi-za-pidsumkami-2020-roku.html>.

20. Програма економічного і соціального розвитку Сумської міської територіальної громади на 2022 рік та основні напрями розвитку на 2023-2024 роки (2022). <https://smr.gov.ua/uk/dokumenti/ekonomichnij-i-sotsialnij-stand>

mista/24566-programa-ekonomichnogo-i-sotsialnogo-rozvitku-sumskojimiskoji-ob-ednanoji-teritorialnoji-gromadi-na-2022-rik-ta-osnovni-napryami-rozvitku-na-2023-2024-roki.html.

21. Історія місцевого самоврядування за різних часів (2021). <https://radabershad.gov.ua/residents/self-organization/1709-istoriya-miscevogo-samovryaduvannya-za-riznyh-chasiv.html>.

22. Презентаційні матеріали Програма економічного і соціального розвитку Сумської міської територіальної громади на 2022 рік та основні напрями розвитку на 2023-2024 роки (2022). https://smr.gov.ua/images/documents/Ekonom_stan_mista/2022/Prezentacia_Programi_2022.pdf.

23. Правові засади місцевого самоврядування (2023). https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96_%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B8_%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.

24. Програма економічного і соціального розвитку Сумської міської територіальної громади на 2022 рік та основні напрями розвитку на 2023 - 2024 роки (рішення Сумської міської ради від 26 січня 2022 року № 2705-МР)// https://smr.gov.ua/uk/?option=com_content&view=category&id=122&Itemid=177.

25. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>.

26. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року № 621 «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проектів Бюджетної декларації та державного бюджету» (зі змінами)// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-2003-%D0%BF#Text>.

27. Стратегія розвитку міста Суми до 2030 року, затвердженої рішенням Сумської міської ради від 24 грудня 2019 року № 6246-МР// <https://smr.gov.ua/uk/dokumenty/rozrobka-stratehii-rozvytku.html>.

28. Постанова КМУ від 31 травня 2021 року № 586// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-2021-%D0%BF#Text>.